

Nr 70

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i civilförsvarlagen den 15 juli 1944 (nr 536); given Stockholms slott den 8 februari 1957.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed jämlikt § 87 regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om ändring i civilförsvarlagen den 15 juli 1944 (nr 536).

GUSTAF ADOLF

Gunnar Hedlund

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås vissa lättnader i bestämmelserna om inrättande av gemensamma enskilda skyddsrum och om befrielse från skyldighet att utge s. k. fastighetsägarbidrag.

Förslag

till

Lag**om ändring i civilförsvarlagen den 15 juli 1944 (nr 536)**

Härigenom förordnas, att 24 § 2 mom. och 59 b § civilförsvarlagen den 15 juli 1944¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Gällande lydelse)

24 §.

2 mom. För två eller flera närbelägna anläggningar eller byggnader skall gemensamt skyddsrum vara anordnat, där anläggningarna eller byggnaderna ej lämpligen kunna var för sig förses med skyddsrum.

59 b §.

Har länsstyrelse — — — — — fråga är.

Då synnerliga skäl därtill äro, äger länsstyrelsen att efter civilförsvorstyrelsens allmänna anvisningar medgiva befrielse helt eller delvis från bidragsplikt enligt första stycket.

Konungen bestämmer — — — — — dess erläggande.

(Föreslagen lydelse)

24 §.

2 mom. För två eller flera närbelägna anläggningar eller byggnader må gemensamt skyddsrum anordnas, där det kan ske utan eftergivande av skäliga anspråk på skydd mot skada av fientlig verksamhet.

59 b §.

Länsstyrelsen äger att efter civilförsvorstyrelsens allmänna anvisningar medgiva befrielse helt eller delvis från bidragsplikt enligt första stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1957.

¹ Nuvarande lydelse av 59 b §, se SFS 1951: 289.

*Utdrag av protokollet över inrikesärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 25 januari
1957.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, NORUP, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM.

Efter gemensam beredning med cheferna för justitie-, social- och finansdepartementen anmäler t. f. chefen för inrikesdepartementet, statsrådet Hjalmar Nilson, fråga om *ändring i civilförsvarslagen* samt anför härvid följande.

Såsom förutskickats i propositionen nr 185 till 1956 års riksdag har inom inrikesdepartementet sedan propositionen avlämnades *dels* behandlats ett av civilförsvarsstyrelsen den 12 juni 1956 överlämnat förslag avseende bl. a. vissa åtgärder för att nedbringa kostnaderna för normalskyddsrum, *dels* viss utredning gjorts rörande de övergångssvårigheter, som de i propositionen uppdragna nya riktlinjerna för skyddsrumbyggandet kunde förväntas medföra beträffande skyldigheten att utge s. k. fastighetsägarbidrag.

Det av civilförsvarsstyrelsen överlämnade förslaget angående normalskyddsrum inbegriper en ändring i civilförsvarslagen avsedd att möjliggöra inrättande av gemensamma enskilda skyddsrum i större utsträckning än vad som nu är medgivet. Till grund för förslaget ligger en teknisk-ekonomisk utredning, som på styrelsens uppdrag fullgjorts av en samarbetskommitté, vari — förutom styrelsen — varit representerade byggnadsstyrelsen, bostadsstyrelsen, fortifikationsförvaltningen, Hyresgästernas Sparkasse- och Byggnadsföreningars Riksförbund u. p. a. HSB och Svenska Riksbyggen. Utredningen benämnes i det följande normalskyddsrumsutredningen.

Över nämnda förslag har efter remiss yttranden avgivits av överbefälhavaren, byggnadsstyrelsen, bostadsstyrelsen, fortifikationsförvaltningen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Gävleborgs och Västernorrlands län, 1953 års civilförsvarsutredning, hyresgästernas riksförbund, Sveriges fastighetsägareförbund och civilförsvarsingenjörers förening.

Jag anhåller nu att få upptaga berörda båda frågor till närmare behandling.

Gemensamma skyddsrum

Gällande bestämmelser

De grundläggande bestämmelserna om skyddsrum finnes i *civilförsvarslagen den 15 juli 1944*. Lagen skiljer mellan allmänna och enskilda skyddsrum. Endast de sistnämnda behandlas i detta sammanhang.

Enskilda skyddsrum skall inrättas för vissa anläggningar och byggnader inom område eller å plats, som bestämmes av Konungen eller efter Konungens bemyndigande av civilförsvarsstyrelsen. De anläggningar och byggnader som där skall förses med skyddsrum är hamnar, järnvägsstationer och därmed jämförliga anläggningar, industriell anläggning som antingen ensam regelmässigt sysselsätter 25 personer samtidigt eller tillsammans med andra närbelägna industriella anläggningar utgör en grupp med minst så många anställda, undervisnings- och vårdanstalter samt hotell och pensionat, som är avsedda att hysa minst 25 personer, byggnad med mer än två våningar, som till väsentlig del är avsedd till bostad eller till kontors- eller affärslokal, samt efter länsstyrelsens förordnande annan anläggning eller byggnad, där människor bor eller eljest vanligen vistas. För två eller flera närbelägna anläggningar eller byggnader skall gemensamt skyddsrum vara anordnat, där anläggningarna eller byggnaderna ej lämpligen kan var för sig förses med skyddsrum (24 §). Enskilt skyddsrum, avsett för bostadshus, skall kunna hysa minst så många personer som beräknas under fredstid bo i huset, samt i annat fall beräknas för så många människor som kan antagas under krig i allmänhet samtidigt vistas inom anläggningen eller byggnaden eller den del därav, för vilken skyddsrummet är avsett (25 §). Enskilt skyddsrum skall vara anordnat som normalskyddsrum (26 §). Därmed avses att det skall erbjuda skäligt skydd mot andra verkningar av bomber och projektiler än omedelbar träffverkan samt, om det är beläget inom eller i omedelbar närhet av byggnad, motstå den belastning som kan uppkomma för den händelse byggnaden störtar samman (23 §). Om skyddsrummet är avsett för högst 25 personer, behöver det dock icke skydda mot rök- och stridsgaser, såvida icke länsstyrelsen i särskilt fall förordnar annorlunda (26 §). Enskilt skyddsrum skall vara anordnat på sådan plats inom eller i närheten av anläggning eller byggnad, att det utan tidsutdräkt kan uppnås av dem som vistas i anläggningen eller byggnaden (27 §). Därest anordnande av normalskyddsrum prövas medföra oskälig kostnad, äger länsstyrelsen medge undantag från bestämmelserna härom. Dylikt undantag må ock eljest medges av länsstyrelsen, i den mån det kan ske utan eftergivande av skäliga anspråk på skydd mot skada av fientlig verksamhet (28 §). Skyddsrum bör om möjligt inrättas på sådant sätt att det kan nyttjas under fred. Föreskrifter härom utfärdas av civilförsvarsstyrelsen (30 §). I ort, där skyldighet föreligger att söka byggnadslov, ankommer det på byggnads-

nämnden att vid prövning av ansökan om sådant lov tillse att bestämmelserna om anordnande av skyddsrum iakttagits. Vill någon på annan ort utföra nybyggnad, för vilken gäller skyldighet att anordna skyddsrum, åligger det honom att i förväg inhämta länsstyrelsens godkännande av byggnadsföretaget (33 §). Kan överenskommelse ej träffas om anordnande av gemensamt skyddsrum, ankommer det på länsstyrelsen att förordna om sådant skyddsrum och dess belägenhet samt att bestämma grunderna för kostnadens fördelning (60 §). För skada eller intrång, som genom inrättande av gemensamt skyddsrum åsamkas ägaren till den fastighet eller byggnad i vilken skyddsrummet inrättas, må ägaren erhålla skälig ersättning, om skadan eller intrånget icke är att anse såsom allenast ringa (61 §).

Innan länsstyrelsen meddelar beslut om anordnande av gemensamt skyddsrum eller om fördelning av kostnad härför skall enligt 68 § *civilförsvarskungörelsen den 14 september 1944* ägarna till de anläggningar eller byggnader, varom fråga är, erhålla tillfälle att yttra sig.

I *anvisningar för anordnande av skyddsrum*, vilka utfärdats av civilförsvarsstyrelsen, föreskrives att normalskyddsrum får rymma högst 200 personer.

Normalskyddsrumsutredningen

Det huvudsakliga syftet med ifrågavarande utredning var att man genom en allmän översyn av gällande tekniska bestämmelser för anordnandet av normalskyddsrum skulle få klarlagt, i vad mån de omedelbara kostnaderna för enskilda skyddsrum kunde nedbringas utan att fordringarna i skyddshänseende därigenom nämnvärt eftersattes.

Utredningen har funnit, att avsevärt står att vinna om vid anordnandet av normalskyddsrum större frihet medges att välja läge och storlek. Vinsterna kan vara direkta i form av minskade skyddsrumskostnader eller indirekta i det att lokaler i en del byggnader kan friställas och möjligheterna till god freds användning av skyddsrummen ökas. Vidare konstaterar utredningen, att man genom vissa ändringar i fråga om det tekniska utförandet av normalskyddsrummen kan sänka anläggningskostnaderna.

Utredningen har utarbetat ett förslag till normalskyddsrum av modifierad typ. Utgångspunkten har därvid varit att skapa ett skyddsrum, som till minsta kostnad kan fylla rimliga krav på skydd mot såväl atomvapen som konventionella vapen. Med hänsyn till att möjligheterna att erhålla förvarning inför ett luftanfall numera bedömes som så osäkra att befolkningen i vissa lägen mer eller mindre kontinuerligt måste uppehålla sig i skyddsrummen och till att kvardröjande radioaktiv strålning från stoffbeläggning efter en atombombsdetonation också kan tvinga människorna att stanna kvar i skyddsrummen flera dygn, anser utredningen det nödvändigt, att utrymmet ökas, så att de skyddssökande kan beredas vila i skyddsrummen. I den föreslagna typen av normalskyddsrum sättes utrymmet per per-

son till 1 m², dvs. dubbelt så stort som enligt nuvarande normer. Utredningen föreslår därjämte, att gemensamma skyddsrum för två eller flera närbelägna anläggningar eller byggnader skall kunna inrättas för ett större antal än 200 personer i varje skyddsrum. Möjligheter skall enligt utredningen finnas att för skyddsrumssändamål utnyttja de byggnader, som i betraktande av planlösning, användningssätt och kostnad ställer sig mest gynnsamma. Därvid måste dock beaktas, framhåller utredningen, att i ett skyddsrum beläget i byggnad med ett fåtal överliggande bjälklag riskerna för skador vid fullträff av vanliga bomber mångfaldigas i förhållande till vad som kan förutses beträffande skyddsrum anordnat under ett flertal bjälklag.

Inrättande av källarskyddsrum beräknas f. n. medföra en merkostnad per skyddad person, som varierar mellan 100 kronor för de större skyddsrummen (rymmande ca 150 personer) och 185 kronor för de mindre (rymmande ca 50 personer). Medeltalet blir om hänsyn toges till den mest förekommande skyddsrumstorleken 140 kronor. Merkostnaden för ett skyddsrum av föreslagen typ uppskattar utredningen till i genomsnitt 80 kronor per person. Den redovisade kostnadsberäkningen avser skyddsrum för resp. 80, 125 och 300 personer.

Väsentliga förutsättningar för att skyddsrumskostnaden, oaktat utrymmet per person fördubblats, skall bli så låg som nyss angivits är enligt utredningen, att skyddsrummen inte göres alltför små och att utrymmena tillvaratas bättre än vad nu i allmänhet är fallet. Dessa förutsättningar kan uppfyllas, säger utredningen, endast om gemensamma skyddsrum för flera hus får inrättas i större utsträckning än som nu är medgivet. Utredningen föreslår därför, att det i 24 § 2 mom. civilförsvarslagen upptagna villkoret för anordnande av gemensamma skyddsrum, nämligen att de anläggningar eller byggnader varom fråga är ej lämpligen kan var för sig förses med skyddsrum, får utgå.

Yttrandena

Emot den föreslagna lagändringen avseende g e m e n s a m m a s k y d d s r u m har i princip endast överståthållarämbetet och länsstyrelsen i Väster-norrlands län rest invändningar.

Överståthållarämbetet förklarar, att ämbetet, ej minst med hänsyn till det försämrade läget i fråga om förvarningstid, inte kan ta på sitt ansvar att tillstyrka att gemensamma skyddsrum utföres i större omfattning än hittills. Såsom ytterligare skäl anföres, att svårigheterna att utnyttja terrängens och byggnadens skydd ökar med skyddsrummets storlek samt att en person får antas vara villigare att uppsöka och längre tid uppehålla sig i ett skyddsrum, som ligger i samma hus som bostaden.

Liknande synpunkter anföres av *länsstyrelsen i Väster-norrlands län*, som också pekar på de problem av ekonomisk och juridisk art, vilka ofta uppstår med gemensamma skyddsrum.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser det angeläget att i samband med den föreslagna uppmjukningen bestämmelser meddelas, som förhindrar att inrättandet av skyddsrum vid större byggnadsföretag uppskjutes till en senare byggnadsetapp. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* betonar vikten av att det längsta gångavståndet till skyddsrum preciseras.

De sålunda anförda synpunkterna går delvis igen i fråga om skyddsrummens maximala storlek.

Länsstyrelserna i Stockholms och Malmöhus län biträder förslaget att skyddsrum skall få rymma mer än 200 personer men varnar för en alltför långt driven ökning av storleken. Den sistnämnda länsstyrelsen framhåller sålunda i anledning av ett av normalskyddsrumsutredningen undersökt projekt, att så stora skyddsrum som rymmer 900 personer mera sällan bör tillåtas och anför som skäl härför att skyddet mot konventionella vapen annars försvagas, att gångvägarna blir längre samt att människor kan komma att känna sig obenägna att uppsöka skyddsrum med så stora människoanhopningar.

Civildörsvarsutredningen, som också biträder förslaget i denna del, har den uppfattningen då det gäller konventionella bomber, att storleken av skyddsrummen förlusttekniskt sett inte spelar så stor roll, om blott skyddsrummet är beläget under ett flertal bjälklag av betong, och att nackdelarna ur psykologisk synpunkt av stora skyddsrum kan neutraliseras genom en sektionering av skyddsrummen med kraftiga mellanväggar. Vid anfall med atomvapen medför de stora skyddsrummen enligt civildörsvarsutredningen enbart fördelar, fränsett det längre gångavståndet.

Länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus och Västernorrlands län samt *civildörsvarsingenjörers förening* finner det högsta antal personer för vilka skyddsrummen må dimensioneras inte kunna nämnvärt ökas. De båda sistnämnda anger gränsen 300 personer. Det är särskilt ökade risker vid anfall med konventionella vapen, olägenheter i psykologiskt avseende och de förlängda gångavstånden som åberopas mot ökningen av storleken. Vidare påpekas att normalskyddsrumsutredningens eget material icke tyder på att någon större besparing göres om skyddsrummen inrättas för mer än 200 personer.

Överbefälhavaren och länsstyrelsen i Gävleborgs län avråder bestämt från en ökning av det högsta antal personer, som skyddsrum får rymma. Överbefälhavaren menar att man tvärtom bör sträva efter att minska anläggningarnas storlek, där så kan ske utan allvarliga ekonomiska olägenheter. Som jämförelse nämner han i detta sammanhang att skyddsrummen i Västtyskland avses rymma högst 50 personer.

Mot den föreslagna ökningen av utrymmet per person till 1 m² göres ingen invändning.

Beslut om ny normalskyddsrumstyp

I brev till civilförsvarsstyrelsen den 3 januari 1957 har Kungl. Maj:t föreskrivit, att normalskyddsrum från tidpunkt som bestämmes av styrelsen skall utföras i huvudsaklig överensstämmelse med det av normalskyddsrumsutredningen framlagda förslaget. I orter, som bedömes utgöra mål för anfall med atomvapen och vilka orter Kungl. Maj:t efter förslag av styrelsen senare fastställer, skall dock normalskyddsrummen ges ett förstärkt utförande.

Inom civilförsvarsstyrelsen utarbetades f. n. nya anvisningar för det tekniska utförandet av normalskyddsrum.

Fastighetsägarbidrag*Gällande bestämmelser*

Enligt *civilförsvarslagen* förstås med allmänna skyddsrum sådana, som är avsedda antingen för det allmänna civilförsvarets personal och verksamhet eller för vägförande och andra vilka uppehåller sig på allmän plats eller för civilbefolkningen i ort eller del av ort som Konungen bestämmer (22 §). Sistnämnda slag av skyddsrum, som här benämnes befolkningsskyddsrum, skall vara fullträffsäkert. Därmed menas, att det skall skydda mot omedelbar träffverkan av bomber och projektiler av sådana typer, vilka antages komma till användning vid storanfall med massinsats, samt att det skall erbjuda skydd mot övriga verkningar av alla slags bomber och projektiler (23 §). Skyldighet att inrätta, utrusta och underhålla befolkningsskyddsrum åligger kommunen (45 § 1 mom.), som dock äger utfå statsbidrag med i regel $\frac{2}{3}$ av kostnaden (48 §). Motsvarande skyldighet i fråga om enskilda skyddsrum åligger ägaren till den anläggning eller byggnad för vilken skyddsrummet är avsett (59 § 1 mom.). Kan skyddsbehovet för viss anläggning eller byggnad enligt organisationsplan, som fastställs av länsstyrelsen, tillgodoses genom befolkningsskyddsrum, äger länsstyrelsen befria fastighetsägaren från berörda skyldighet (59 § 2 mom.). Har länsstyrelsen medgivit sådan befrielse är ägaren pliktig att i stället utge bidrag till kommunen för skyddsrumskostnad (fastighetsägarbidrag) med belopp högst motsvarande normalkostnaden för anordnande av skyddsrum för anläggningen eller byggnaden. Länsstyrelsen äger dock, då synnerliga skäl föreligger därtill, efter civilförsvarsstyrelsens anvisningar medge befrielse från bidragsplikten. Konungen bestämmer normalkostnaden för anordnande av skyddsrum samt meddelar föreskrifter i övrigt rörande beräkningen av fastighetsägarbidraget och dess erläggande (59 b §).

Föreskrifter i sistnämnda hänseenden har meddelats i 73 a § *civilförsvarskungörelsen*. I 1 mom. av denna paragraf stadgas, att fråga om befrielse från skyldigheten att inrätta, utrusta och underhålla enskilt skyddsrum bör prövas innan ansökan om byggnadslov för ifrågavarande byggnad upptages av byggnadsnämnden samt att länsstyrelsen skall ge vederbörande byggnadsnämnd del av beslut om sådan befrielse. Enligt 2 mom. åligger det i sin tur byggnadsnämnd att underrätta länsstyrelsen om meddelat byggnadslov i fråga om byggnad, beträffande vilken befrielse medgivits från berörda skyldighet. Erfordras ej byggnadslov för dylik byggnad, skall i stället fastighetsägaren underrätta länsstyrelsen om byggnadsföretag, som kan medföra skyldighet att utge fastighetsägarbidrag. Länsstyrelsen bestämmer fastighetsägarbidragets storlek med hänsyn till antalet skyddsplatser och med ledning av det normalkostnadsbelopp Kungl. Maj:t bestämt för skyddsplats i orten samt med beaktande av omständigheterna i övrigt. Fastighetsägarbidraget skall erläggas till vederbörande kommun senast då anläggningen eller byggnaden slutbesiktigats eller, om slutbesiktning ej erfordras, då den till någon del togs i bruk. Länsstyrelsen må dock, då särskilda skäl föranleder därtill och nöjaktig säkerhet ställes, medge anstånd med bidragets gäldande eller föreskriva att bidraget skall erläggas genom avbetalningar. Å oguldet belopp erlägges ränta efter fem procent om året. Uppskov med betalning av fastighetsägarbidrag må medges för en tid av högst fem år eller vid synnerliga skäl högst tio år. Det åligger länsstyrelsen att underrätta vederbörande kommun om beslut angående fastställande av fastighetsägarbidrag samt beträffande uppskov med bidragets erläggande. I 3 mom. samma paragraf stadgas slutligen, att till kommun erlagt fastighetsägarbidrag skall till den del som motsvarar statsbidraget till ifrågavarande befolkningsskyddsrum jämte häremot svarande andel av erlagda räntebelopp utan dröjsmål redovisas till länsstyrelsen.

Tillämpningen av bestämmelserna

Hittills har beslut meddelats om inrättande av 15 befolkningsskyddsrum, nämligen i Stockholm (4), Katrineholm, Norrköping, Karlskrona, Malmö (2), Hälsingborg, Göteborg (2), Borås, Örebro och Västerås med sittplatser för tillsammans drygt 100 000 personer. Av dessa skyddsrum är samtliga utom ett påbörjade, fyra redan nu praktiskt taget färdiga och av återstoden beräknas flertalet bli färdiga under detta år.

Enligt från överståthållarämbetet och berörda länsstyrelser inhämtade uppgifter har i dessa städer dispens jämlikt 59 § 2 mom. civilförsvarslagen meddelats samt fastighetsägarbidrag fastställts och erlagts i den omfattning som framgår av följande tablå.

Ort	Antal dispenser	Fastighetsägar- bidrag		Antal dispenser där bidrag ej	
		fastställda kr.	erlagda kr.	faststälts	erlagts
Stockholm	15	95 600	80 600	12	13
Katrineholm	7	74 200	42 840	—	3
Norrköping	5	140 000	—	—	5
Karlskrona	6	—	—	6	6
Malmö	3	—	—	3	3
Göteborg	6	106 400	14 000	—	5
Örebro	5	—	—	5	5
Västerås	7	102 620	26 040	—	5
Summa	54	518 820	163 480	26	45

I Hälsingborg och Borås har ännu inga dispenser av nämnda slag beviljats. Av tablån framgår, att i de 54 fall, där dispens meddelats, har fastighetsägarbidrag erlagts i 9 fall, därutöver faststälts i 19 fall och ännu ej faststälts i 26 fall.

Förslag av civilförsvarsutredningen

Enligt civilförsvarsutredningens förslag avseende utrymningsplanläggningen skall fastigheterna i de inre delarna av våra största städer, sedan beredskapsutrymning och omflyttning av befolkningen från innerområden till ytterområden skett, i princip icke användas för bostadsändamål. Befolkningsskyddsrum borde enligt utredningen därför i fortsättningen byggas för att i första hand tillgodose skyddsbehovet vid arbetsplatserna för dem, som kunde bedömas efter omflyttning alltjämt vara sysselsatta i innerområdena. Under sådan förhållanden ansåg utredningen det icke längre motiverat att utkräva bidrag till kostnaderna för befolkningsskyddsrummen av fastighetsägarna. Det syntes utredningen rimligt och följdriktigt, att dispens också gavs från skyldigheten att utge fastighetsägarbidrag.

Civilförsvarsutredningens förslag i denna del tillstyrktes eller lämnades utan erinran av alla andra remissinstanser än överståthållarämbetet samt stadsfullmäktige i Stockholm och Borås. Svenska stadsförbundet intog dock i sitt yttrande den ståndpunkten, att kostnaderna för skyddsrummbygget i sin helhet borde stanna på statsverket.

Överståthållarämbetet förklarade sig icke kunna förorda att fastighetsägarnas hittillsvarande ekonomiska medverkan beträffande befolkningsskyddsrummen upphörde men ansåg det böra övervägas, huruvida denna medverkan kunde konstrueras efter andra linjer än de nuvarande.

Stadsfullmäktige i Stockholm och Borås menade, att kostnaderna för befolkningsskyddsrummen helt borde bestridas av statsmedel. I det förstnämnda yttrandet tillades, att om den grupp fastighetsägare det här är fråga om befrias från skyldigheten att utge bidrag till skyddsrumskostnaderna så bör motsvarande belopp i stället täckas av statsmedel.

De nya riktlinjerna för skyddsrumbyggandet

I den förut omnämnda propositionen nr 185 till 1956 års riksdag har, som inledningsvis berörts, vissa riktlinjer uppdragits för det framtida skyddsrumbyggandet. Sedan riksdagen i huvudsak godtagit dessa riktlinjer har genom lag den 7 december 1956 (nr 593) vissa ändrade bestämmelser om skyddsrum utfärdats. Ändringarna, som trädde i kraft den 1 januari 1957, går bl. a. ut på att Konungen eller efter Konungens bemyndigande civilförsvarsstyrelsen skall bestämma de områden och platser som skall förses med enskilda skyddsrum samt att i samma ordning skall avgöras huruvida skyldigheten att utrusta och underhålla befintliga enskilda skyddsrum skall bibehållas i områden där plikten att nyinrätta sådana skyddsrum kommer att upphöra.

De nya riktlinjerna för skyddsrumbyggandet innebär i stort sett följande. Skyddsrum skall i princip även i fortsättningen inrättas i alla tätorter, som kan betraktas som anfallsmål. I de mest utsatta orterna, i synnerhet de där man måste räkna med risk för atomvapenanschlag, skall i innerområden och eljest särskilt riskfyllda delar endast bergtrum eller likvärdiga betongskyddsrum byggas. Dessa områden skall undantagas från det enskilda skyddsrumbyggandet och i den mån efter utrymning skyddsbehov för civilbefolkningen inom samma områden förefinnes skall det tillgodoses genom befolkningsskyddsrum. I övriga delar av nämnda orter och i de mindre utsatta orterna skall skyddsrummen anordnas såsom normalskyddsrum. Förläggningen och dimensioneringen av befolkningsskyddsrummen bestämmas med hänsyn till den verksamhet, som under krig skall fortgå i berörda särskilt riskfyllda områden. Detta innebär att plats i skyddsrummen skall beräknas endast för det mycket begränsade antal människor, som efter slutlig utrymning förutsättes finnas kvar i dessa områden. Å andra sidan avses platserna skola anordnas som liggplatser. Fyra gånger så många personer kan därför få sittplats i skyddsrummen, vilket blir av betydelse om de behöver tagas i anspråk innan den slutliga utrymningen hunnit genomföras. De redan uppförda eller under byggnad varande befolkningsskyddsrummen antages komma att fylla en väsentlig uppgift även enligt de nya riktlinjerna. Det konstateras i propositionen, att skyldigheten att erlægga fastighetsägarbidrag, vilken är avhängig av plikten att inrätta enskilda skyddsrum, kommer att bortfalla i de områden, där befolkningsskyddsrum anordnas.

Efter det förenämnda lag den 7 december 1956 (nr 593) utfärdats har Kungl. Maj:t för så gott som alla län bestämt de tätorter, i vilka enskilda skyddsrum skall inrättas. Ännu återstår dock att bestämma sådana särskilt riskfyllda områden i de mest utsatta orterna, som enligt vad förut sagts skall undantagas från denna skyldighet. Beslut härom avses skola meddelas inom den närmaste tiden.

Departementschefen

Båda de frågor som jag här tagit upp till behandling berör kostnaderna för anordnande av skyddsrum. Vad först angår *gemensamma skyddsrum* så må enligt 24 § 2 mom. civilförsvarslagen sådant skyddsrum för två eller flera närbelägna anläggningar eller byggnader visserligen redan nu inrättas men endast om varje anläggning eller byggnad inte lämpligen kan var för sig förses med skyddsrum. Såvitt framgår av förarbetena till lagrummet, torde den omständigheten att skyddsrumskostnaderna skulle kunna avsevärt nedbringas om gemensamt skyddsrum finge anordnas icke i och för sig utgöra tillräckligt skäl för tillstånd härtill. Skulle kostnaderna för inrättande av normalskyddsrum i något fall bli oskäligt höga, äger dock länsstyrelsen enligt 28 § samma lag medge undantag från bestämmelserna om anordnande av skyddsrum över huvud taget.

Den utredning som på föranstaltande av civilförsvarsstyrelsen verkställdts rörande möjligheterna att minska skyddsrumskostnaderna har visat, att åtskilligt står att vinna om gemensamma skyddsrum får inrättas i större utsträckning än vad nu är fallet, inte bara i form av minskade direkta kostnader utan även därigenom att i en del hus lokaler kan friställas för användning på ekonomiskt fördelaktigare sätt.

Jag anser, liksom de flesta remissmyndigheterna, att en viss uppmjukning av ifrågavarande bestämmelse bör göras. Min ståndpunkt i denna fråga grundar jag i första hand därpå, att det — som också framhållits i propositionen nr 185/1956 — med hänsyn till de osäkra förvarningsmöjligheterna och riskerna för skador av kvardröjande radioaktiv strålning från stoftbeläggning efter en atombombsdetonation kan bli nödvändigt att människorna uppehåller sig i skyddsrummen flera dygn i sträck. Utrymmet för varje skyddssökande måste då för att medge vila ökas till åtminstone det dubbla, mot vad som nu beräknas. Det är uppenbart, att svårigheterna därigenom stegras, när det gäller att passa in skyddsrummen i de särskilda byggnaderna. Jag anser emellertid inte att sådan frihet bör gälla vid val av skyddsrummets läge att det innebär ett uppgivande av det i 27 § civilförsvarslagen upptagna kravet, nämligen att skyddsrum skall vara anordnat på sådan plats att det utan tidsutdräkt kan uppnås av dem för vilka det är avsett.

Stor betydelse vid bedömningen av förevarande fråga tillmåter jag också det förhållandet, att man genom att vidga möjligheterna att inrätta gemensamma skyddsrum kan nedbringa kostnaderna för skyddsrummbyggnandet. I likhet med det stora flertalet remissinstanser kan jag dock inte på grundval av föreliggande utredning förorda att skyddsrummen dimensioneras för ett väsentligt större antal personer än vad som nu är medgivet. Helt uteslutet synes det mig vara att normalskyddsrum, såsom förutsattes i vissa av utredningen undersökta projekt, skulle få inrättas för ända upp

till 900 personer. Vad man däremot bör kunna tillåta är att de mindre och per skyddsplats mest kostnadskrävande skyddsrummen i den mån det är möjligt utan att efterge skäligen anspråk på skydd ersättes med större gemensamma skyddsrum.

Jag föreslår därför, att 24 § 2 mom. civilförsvarslagen ändras så att gemensamma skyddsrum må anordnas för två eller flera närbelägna anläggningar eller byggnader, där det kan ske utan eftergivande av skäligen anspråk på skydd mot skada av fientlig verksamhet.

Beträffande härefter frågan om *fastighetsägarbidragen* erlägges dessa av ägare till anläggningar och byggnader såsom bidrag till det allmännas kostnader för befolkningsskyddsrum i sådana fall, då vederbörande ägare befrias från skyldigheten att inrätta skyddsrum för dem som vistas inom anläggningen eller byggnaden, och dessas skydd i stället tillgodoses genom befolkningsskyddsrum. Vid införandet av fastighetsägarbidragen avsåg man inte bara att minska det allmännas kostnader för befolkningsskyddsrummen, i vilket hänseende bidragen bedömdes få mindre betydelse, utan framför allt att åstadkomma inbördes rättvisa i fråga om skyddsrumskostnaderna olika fastighetsägare och hyresgäster emellan.

De nya riktlinjerna för skyddsrumbyggandet går bl. a. ut på att befolkningsskyddsrum skall byggas i första hand för dem som efter slutlig utrymning blir kvar för att uppehålla även under krig oundgänglig verksamhet i de särskilt riskfyllda delarna av de mest utsatta städerna samt att skyldigheten att inrätta enskilda skyddsrum skall upphävas genom generella beslut i de områden, där befolkningsskyddsrum anordnas. Fråga om dispens som grundar bidragsplikt kommer alltså icke vidare upp i dessa områden, sedan nämnda beslut meddelats.

Som berördes i propositionen nr 185/1956 uppstår emellertid vissa övergångsproblem i sådana fall, då dispens från skyddsrumsbidragsskyldigheten givits, innan det generella beslutet utfärdats. För dessa fall kan ifrågasättas om vederbörande fastighetsägare rimligen bör bidra till kostnaden för befolkningsskyddsrum, som icke längre avses för hans fastighet eller anläggning och som i ett beredskapsläge endast undantagsvis och ytterst tillfälligt kan komma att användas till skydd för i denna boende eller sysselsatta personer.

Problemfallen kan indelas i tre grupper, nämligen 1) dispens har beviljats, men fastighetsägarbidrag har ännu ej bestämts; 2) bidraget har fastställts; och 3) bidraget har även erlagts. I vissa av dessa fall torde skälighetsöverväganden leda till att bidragsskyldigheten bör avlyftas, i grupperna 1) och 2) genom befrielse från att utge bidrag och i grupp 3) genom återbetalning av erlagt bidrag. Dispensfrågan skall enligt gällande föreskrifter prövas av länsstyrelsen, innan ansökan om byggnadslov upptages av byggnadsnämnden. Den som fått byggnadslov före generellt beslut om skyddsrumsskyld-

dighetens upphörande bör i fråga om skyddsrumskostnaden i princip komma i samma läge, oavsett om han erhållit dispens eller haft att inrätta skyddsrum. Har byggnadslov beviljats kort före det generella beslutet, kan det antagas att den som inte fått dispens i många fall kan anpassa sina byggplaner så att han ändock slipper bekosta skyddsrum. Den som i motsvarande läge erhållit dispens bör då principiellt sett ha samma möjligheter att undgå skyddsrumskostnaden. Svårigheten är att finna en lämplig norm för avgränsning av de fall, där bidraget bör efterges. En utväg vore att anknyta till bestämmelsen i 73 a § civilförsvarskungörelsen om när fastighetsägarbidraget senast skall erläggas och sålunda låta bidragsplikten bestå blott i de fall slutbesiktning skett eller, om sådan ej erfordras, anläggningen eller byggnaden tagits i bruk, då det generella beslutet om skyddsrumsskyldighetens upphörande meddelas. En sådan regel skulle vara enkel i tillämpningen och medföra å ena sidan att fastighetsägarbidrag icke utkrävdes i sådana fall där det skulle te sig särskilt stötande, och å andra sidan att fastighetsägare, som fått dispens, icke i alltför stor utsträckning gynnas framför övriga fastighetsägare.

Dispens kan ges inte bara från skyldigheten att inrätta enskilt skyddsrum utan jämväl från plikten att utrusta och underhålla dylikt skyddsrum. Även en dispens med sistnämnda innebörd medför skyldighet att utge fastighetsägarbidrag. Åtminstone i ett fall har de ovan redovisade dispensererna avsett underhållet. Allmänt beslut om skyddsrumsskyldighetens upphörande synes icke i och för sig böra föranleda befrielse från eller återgång av fastighetsägarbidrag i nu berörda fall. Enligt den nya ordningen äger nämligen Konungen eller efter Konungens bemyndigande civilförsvarsstyrelsen förordna, att utrustnings- och underhållsskyldigheten i fråga om befintliga skyddsrum skall kvarstå inom område, där enskilda skyddsrum icke vidare skall inrättas. Först om också underhållsplikten generellt upphört, synes det böra komma i fråga att efterge fastighetsägarbidrag, som endast avser underhållet. Eljest skulle de fastighetsägare som fått dispens från underhållsskyldigheten bli alltför gynnade i förhållande till andra.

De i detta avsnitt hittills behandlade spörsmålen har avsett områden, där skyddsrumsskyldigheten genom generellt beslut upphävs. Emellertid förefaller det troligt, att vissa områden där skyddsbehovet enligt nuvarande organisationsplan skall tillgodoses genom befolkningsskyddsrum inte kommer att omfattas av sådant beslut. Avgörande för frågan hur man bör förfara med de dispenser, som avser fastigheter inom dessa områden, synes böra vara, vilken användning befolkningsskyddsrummen där skall få. Om det är meningen, att skyddsrummet även i fortsättningen primärt skall tillgodoses skyddsbehovet för den inom dess upptagningsområde i fred bosatta och verksamma befolkningen och i detta hänseende sålunda ersätta normalskyddsrummen, synes skäl saknas för att efterge fastighetsägarbidragen. Avses befolkningsskyddsrummet däremot skola primärt utnyttjas allenast

av personer, som efter slutlig utrymning är verksamma inom området och alltså icke av alla dem som i fred är bosatta eller sysselsatta där, bör det i princip kunna ifrågakomma att efterskänka eller återbetala bidragen.

Eftersom ett återbetalande eller efterskänkande av fastighetsägarbidrag av förut anförda skäl bör grundas på skälighetsöverbäganden, synes det följdriktigast att omständigheterna i varje särskilt fall upptas till prövning, därvid frågan om de redan inrättade eller under byggnad varande befolkningskyddsrummens framtida användning blir av väsentlig betydelse. Det är icke möjligt att redan nu ta ställning till varje enskilt befolkningskyddsrumms utnyttjande efter de nya riktlinjerna. Ett sådant ställningstagande måste föregås av vissa utredningar, som ännu icke hunnit slutföras. I avvaktan på att berörda prövning av de enskilda fallen kan komma till stånd bör länsstyrelserna beredas möjlighet att medge anstånd med erläggandet av redan fastställda fastighetsägarbidrag (förenämnda grupp 2) utan iakttagande av de bestämmelser härutinnan, som meddelats i 73 a § 2 mom. civilförsvarskungörelsen. Konungen torde med stöd av 59 b § sista stycket civilförsvarslagen kunna utfärda erforderliga föreskrifter för att möjliggöra sådant anståndsbeslut.

I de fall där dispens meddelats men fastighetsägarbidrag ännu ej fastställts (förenämnda grupp 1) och dispensen avser skyldighet att inrätta skyddsrum för anläggning eller byggnad belägen inom område, som inbegripes i generellt beslut om skyddsrumskyldighetens upphörande, torde dock befrielse från bidragsplikten böra medges utan prövning av omständigheterna i det särskilda fallet. Det synes nämligen över huvud taget inte böra komma i fråga att fastställa fastighetsägarbidrag, då grunden för bidragsplikten bortfallit. I propositionen nr 185/1956 anfördes, att länsstyrelserna med stöd av 59 b § andra stycket civilförsvarslagen torde kunna medge befrielse från bidragsplikten i dessa fall. Vid lagrummets tillkomst synes man emellertid enligt förarbetena närmast haft i åtanke sådana skäl för befrielsen, som hänför sig till omständigheterna i det enskilda fallet. För att klart markera, att hinder icke föreligger att befria från bidragsplikten även på här åsyftade principiella grunder, bör lagrummet ändras på det sättet, att den däri angivna förutsättningen för befrielse, nämligen att synnerliga skäl skall föreligga, får utgå. Länsstyrelsens befogenhet att medge befrielse från bidragsplikten är visserligen därefter begränsad allenast av att länsstyrelsen har att följa av civilförsvarsstyrelsen härutinnan utfärdade allmänna anvisningar. Någon olägenhet härav synes dock icke behöva befaras, i synnerhet som bestämmelserna om fastighetsägarbidrag endast undantagsvis kommer att bli tillämpliga, sedan sådana generella beslut jag förut talat om meddelats i avsedd utsträckning.

En reglering i enlighet med vad sålunda föreslagits får till följd att vederbörande kommun går miste om det belopp som motsvarar kommunandelen i

de fastighetsägarbidrag vilka efterges. Vad beträffar de fall jag sist behandlat, där dispens meddelats men fastighetsägarbidrag ännu ej fastställt, föreslog 1953 års civilförsvarsutredning i det betänkande, som låg till grund för propositionen nr 185/1956, att i avvaktan på lagändring allmänna anvisningar om befrielse från bidragsplikten skulle utfärdas. Berörda kommunförbund gjorde i sitt yttrande över betänkandet intet förbehåll om ersättning till kommunerna för den inkomstminskning, som skulle bli följden av en reglering i enlighet med nämnda förslag. Den ekonomiska betydelsen för varje kommun av den föreslagna åtgärden torde också vara ringa. Jag anser det därför inte behöva övervägas någon gottgörelse till kommunerna i samband med det nu aktuella eftergivandet av fastighetsägarbidrag.

Som nyss antytts bör civilförsvarslagen i ifrågavarande hänseende på ett mera definitivt sätt än vad här åsyftas anpassas till det nya läget. Detta synes emellertid kunna anstå till dess i anledning av civilförsvarsutredningens slutbetänkande andra ändringar i lagen måste göras. Innan fastighetsägarbidragen efterges i de fall där en särskild prövning förutsättes, kommer kommuner och andra berörda att i samband med yttrande över sistnämnda betänkande ånyo få göra sin mening hörd om den nya ordningen.

De ändringar i 24 § 2 mom. och 59 b § civilförsvarslagen, som jag sålunda nu föreslår, torde böra träda i kraft den 1 juli 1957.

Föredraganden hemställer härefter, att lagrådets utlåtande över bifogade inom inrikesdepartementet upprättade förslag¹ till *lag om ändring i civilförsvarslagen den 15 juli 1944 (nr 536)* måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Birgit Strand

¹ Detta förslag, som är likalydande med det vid propositionen fogade lagförslaget, har här utelämnats.

*Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 6 februari
1957.*

Närvarande:

justitieråden WALIN,
SJÖWALL,
HAGBERGH,
regeringsrådet KLACKENBERG.

Enligt lagrådet den 5 februari 1957 tillhandakommet utdrag av protokoll över inrikesärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 25 januari 1957, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag om ändring i civilförsvarslagen den 15 juli 1944 (nr 536)*.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, föredrogs inför lagrådet av hovrättsassessorn S. Nordlund.

Lagrådet lämnade förslaget utan erinran.

Ur protokollet:
Torsten Johansson

*Utdrag av protokollet över inrikesärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 8 februari
1957.*

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden ZETTERBERG, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, HEDLUND, PERSSON, LINDELL, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, NÄSGÅRD, KLING, ELIASSON.

Efter gemensam beredning med cheferna för justitie-, social- och finansdepartementen anmäler chefen för inrikesdepartementet, statsrådet Hedlund, lagrådets den 6 februari 1957 avgivna utlåtande över det den 25 januari 1957 till lagrådet remitterade förslaget till *lag om ändring i civilförsvarslagen den 15 juli 1944 (nr 536)* samt hemställer att förslaget, som av lagrådet lämnats utan erinran, måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Sven-Erik Husberg